

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми вдо-
сконалення чинного зако-
нодавства України**

Випуск XXVI

м. Івано-Франківськ, 2011

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕ- КОНАННЯ НАРОДНОГО ЗАСІДАТЕЛЯ

УДК 343.195.1

Проблема обрання оптимальної форми участі представників народу при здійсненні правосуддя завжди є актуальною для будь-якої демократичної держави. В Україні участь народу в судовій гілці влади забезпечена ст. 126, 127 Конституції України, які передбачають, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя у визначених законом випадках через народних засідателів і присяжних. Такі ж гарантії відображені і в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010р. № 2453-VI, а саме в ст. 1, 5 вказаного закону. Однак на сьогоднішній день забезпечення належного рівня правосуддя у справах за участі народних засідателів, на нашу думку, є досить актуальним.

Питання формування внутрішнього переконання, зокрема і народно-го засідателя, частково розглядалися в розрізі інших питань науковцями-юристами та психологами З.І. Брижак, М.М. Михеенком, Н.А. Поляковою, Г.М. Резніком та іншими.

Метою даної статті є розгляд проблеми формування внутрішнього переконання народного засідателя та його впливу при прийнятті рішень в суді.

Розкриваючи поняття «внутрішнє переконання», Г. М. Резнік звертає увагу на те, що цей загальноживаний вираз у кримінальному процесі несе специфічний зміст, що реформував існуючу раніше систему формальних доказів, сутність якого виразилася в усуненні із закону передбачених правил про вірогідність і силу доказів. Це відбулося в результаті усвідомлення об'єктивної неможливості передбачити у законі всі можливі в конкретній кримінальній справі комбінації доказів, їх взаємний зв'язок і доказову силу [1, с.4].

На думку М. М. Михеєнка, важливе значення для розкриття ролі внутрішнього переконання в оцінці доказів мають також його психологічний і гносеологічний аспекти. У першому аспекті внутрішнє переконання можна розглядати в динаміці (як процес його формування) і статиці (як результат). У процесі його формування створюється власна думка, долаються й усуваються сумніви, невпевненість. У підсумку слідчий, прокурор чи суддя приходять до внутрішнього переконання як

стану твердої впевненості в правильності своїх висновків, рішучості зафіксувати їх у процесуальних документах і при необхідності публічно їх висловити, готовності відстоювати їх у відповідних (процесуальних та інших) інстанціях, нести за них відповідальність. У гносеологічному аспекті внутрішнє переконання – це знання як про окремі фактичні обставини, що становлять предмет доказування в справі, так і про висновки в справі, у тому числі ті, які стосуються юридичної оцінки, кваліфікації встановлених фактів, обставин, подій [2, с.144].

Прийняття остаточного рішення значною мірою залежить від самого суб'єкта оцінки, його професійного рівня і психологічних особливостей – емоцій, волі, рішучості, конформності, стійкості, незалежності та ін. Тобто, законодавець, визначаючи вимоги до народних засідателів, повинен забезпечити представництво народу такими кандидатурами, які б дозволяли йому бути самостійним у прийнятті рішень за власним внутрішнім переконанням.

Правовий статус народних засідателів регламентується Главою 3 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», відповідно до якої, народний засідателю це є громадянин України, який у випадках, визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Законодавець висуває наступні вимоги до народних засідателів:

Громадянство України.

Постійне проживання на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду.

Вік – від 30 до 65 років.

Володіння державною мовою.

Психічне здоров'я.

Відсутність судимостей.

Дієздатність.

Таким чином, як бачимо, виходячи з вищевказаних вимог, народним засідателем може бути будь-який пересічний громадянин, який дав згоду бути народним засідателем і якого затверджено рішенням органом місцевого самоврядування. Жодних інших додаткових вимог щодо освіти, професійної спрямованості, трудового стажу тощо законодавство не передбачає.

Розглянемо іншу сторону статусу народного засідателя. Процес розгляду справи передбачає у більшості випадків прийняття рішень, які є юридично значимими, тобто такими, що тягнуть за собою юридичні наслідки. Прийняття таких рішень ґрунтується на внутрішньому пере-

конанні осіб, які приймають рішення на підставі оціночної діяльності. Відповідно до ст.57 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» народні засідателі під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді. Тобто, на народних засідателів поширюються ті ж принципи незалежності і самостійності при здійсненні правосуддя, що і на професійних суддів.

Але чи дійсно народні засідателі незалежні та самостійні при прийнятті тих чи інших рішень у справах, де приймають участь.

В соціальній та юридичній психології привертає увагу поняття і джерела конформізму, зокрема, конформної поведінки в різних ситуаціях, пов'язаних з прийняттям рішень. Під конформною поведінкою розуміється зміна поведінки чи переконання в результаті тиску групи. Як зазначає Д. Майерс, конформізм проявляється в двох формах: поступливості (зовнішнє слідування за групою при внутрішній незгоді) і схваленні (повна відповідність переконань і поступків соціальному тиску) [3, с. 289-290].

Деякі питання поведінки судді вирішуються в Кодексі професійної етики судді. Система моральних норм, яка забезпечує для судді можливість уникати небезпечного впливу на його діяльність, сформована саме в цьому Кодексі. Разом з тим, слід відзначити, що виконання таких правил направлено саме на забезпечення неупередженості в дослідженні доказів із дотриманням принципів судочинства і забезпечує формування об'єктивного внутрішнього переконання. Суддя при прийнятті рішення повинен бути вільним від прихильності до однієї зі сторін спору, від впливу громадської думки, від побоювань критики його діяльності. Внутрішнє переконання судді є правовою категорією, що забезпечує функціонування судді в межах наданих йому прав і обов'язків, які не перекручують самостійного сприйняття і розуміння суддею об'єктивної дійсності, що стала предметом дослідження в суді. Таким ж вимогам повинно відповідати внутрішнє переконання народного засідателя. Однак чи в дійсності воно так?

Професійний суддя, крім звичайно, підготовки у спеціалізованих вищих навчальних закладах, здобуття знань в тій чи іншій галузі права, професійної спеціалізації і т.п., проходить і психологічну підготовку. Психологічна підготовленість передбачає вміння приймати правильні, необхідні, вольові рішення у справі, незважаючи на психологічний тиск, що зазвичай існує при вирішенні будь-яких спорів. Однак народні засідателі не мають ні спеціальної підготовки з питань ведення того чи іншого процесу, ні психологічної підготовки щодо прийняття самостійних рішень, виходячи з власного внутрішнього переконання. На сьогодні-

нішній день народні засідателі у більшості випадках повністю погоджуються із тими процесуальними та іншими рішеннями, що приймаються професійним суддею, покладаючись на його досвід та вміння, професійну підготовленість та відповідний фах. Часто участь народного засідателя є формальною необхідністю дотримання вимог закону. Однак, участь народного засідателя як одного із суддів, від рішення якого буде залежати винність чи невинуватість особи, строк відбування покарання, навіть, довічне ув'язнення особи, на нашу думку потребує попередньої психологічної та юридичної підготовки для забезпечення правосуддя на належному рівні.

1. Резник, Генри Маркович. Оценка доказательств по внутреннему убеждению советского уголовного процессе: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. / Генри Маркович Резник. – М., 1969. – 19с.

2. Михеенко, М. М. Принципи вільної оцінки доказів у радянському кримінальному процесі / М. М. Михеенко // Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 144.

3. Майерс, Д. Социальная психология / Д. Майерс – СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 512с.

4. Брижак, Зинаида Игоревна. Личностные детерминанты формирования внутреннего убеждения присяжных заседателей : Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. / Зинаида Игоревна Брижак. – Ростов н/Д, 2005. – 165 с.

5. Полякова, Наталья Анатольевна. Правосознание присяжных заседателей как основание вынесения вердикта : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.09. / Наталья Анатольевна Полякова. – Челябинск, 2007. – 264 с.

Петечел О.Ю. Деякі питання формування внутрішнього переконання народного засідателя

У статті розглядаються актуальні проблеми формування внутрішнього переконання народного засідателя як представника народу при здійсненні правосуддя. Автор відзначає основні фактори, що негативно впливають на формування власної позиції народного засідателя при прийнятті тих чи інших процесуальних рішень та пропонує способи підвищення рівня самостійності даних осіб при прийнятті рішень.

Ключові слова: народний засідатель, внутрішнє переконання, кримінальний процес.

Петечел О.Ю. Некоторые вопросы формирования внутреннего убеждения народного заседателя

В статье рассматриваются актуальные проблемы формирования внутреннего убеждения народного заседателя как представителя народа при осуществлении правосудия. Автор отмечает основные факторы, которые негативно влияют на формирование собственной позиции народного заседателя при принятии тех или других процессуальных решений, и предлагает способы повышения уровня самостоятельности данных лиц при принятии решений.

Ключевые слова: народный заседатель, внутреннее убеждение, кримінальний процес.

Petechel O. Some questions of forming of internal persuasion of assessor

In the article are examined issues of the day of forming of internal persuasion of assessor as a representative of people during realization of justice. An author marks basic factors which negatively influence on forming of own position of assessor at acceptance of those or other